

Optymalizacja podatkowa a problemy rzetelnego prowadzenia ksiąg rachunkowych

Andrzej Jackiewicz*

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest prezentacja wybranych przykładów optymalizacji podatkowej na tle uwarunkowań prawnych i rzetelnego prowadzenia ksiąg rachunkowych. Autor poddaje analizie zmiany stawek amortyzacji i ich wpływ na koszty podatkowe, uproszczone zasady wpłacania zaliczki na podatek dochodowy i sprzedaż wierzytelności. Oryginalność artykułu przejawia się w rozważaniach, które są efektem doświadczeń własnych autora jako biegłego sądowego w procesach gospodarczych.

Słowa kluczowe: optymalizacje podatkowe, zmiana stawek amortyzacji, zmiana metod amortyzacji, zaliczki uproszczone, sprzedaż wierzytelności

Wprowadzenie

W działalności gospodarczej podmioty stają przed licznymi wyzwaniem w warunkach globalizacji gospodarczej i silnej presji konkurencji krajowej, unijnej i krajów azjatyckich. Niewątpliwie dylemat efektywnego wykorzystania zasobów (efektywność gospodarowania) odgrywa decydującą rolę, ale również optymalizacja podatkowa może mieć istotne znaczenie po stronie korzyści podmiotu gospodarczego w zakresie redukcji kosztów, generowania wyższego zysku itp. Na tym tle Ministerstwo Finansów bacznie przygląda się procesom optymalizacji i dokonało renegotjacji wielu umów o unikaniu podwójnego opodatkowania, na przykład z Cyprem, Maltą itp., a także planuje wprowadzenie poprzednio krytykowanej i zakwestionowanej przez Trybunał Konstytucyjny tzw. klauzuli obejścia prawa.

W literaturze nie ma jednoznacznej definicji optymalizacji podatkowej. Autor przyjmuje, że przez optymalizację podatkową należy rozumieć działanie rzetelne, ale zgodne z literą prawa (podatkowego, umów o unikaniu podwójnego opodatkowania), zmierzające do redukcji obciążeń podatkowych.

1. Zmiana stawek amortyzacji jako narzędzie optymalizacji podatkowej

W celu rzetelnej analizy przedmiotu badań autor posłużył się materiałem procesowym, dotyczącym firmy, która obniżyła podane w wykazie stawki, tym samym zmniejszając koszty podatkowe i generując zysk bilansowy. Biegły sądowy w wydanej opinii stwierdził: „(...) zmiana stawek amortyzacyjnych może nastąpić w przypadku zmiany sposobu wykorzystania środków trwałych, lub jeżeli stawki te ustalone były nieprawidłowo. Napisałem również, że

* dr Andrzej Jackiewicz, Społeczna Akademia Nauk w Łodzi, Katedra Rachunkowości, ajackiewicz@spoleczna.pl.

do zarządzenia o zmianie stawek amortyzacyjnych nie dołączono żadnych obliczeń, z których wynikałoby, że ustalone w ustawie podatkowej stawki amortyzacyjne są zawyżone, a ich obniżenie o 50% nie zostało prawidłowo udokumentowane i uzasadnione¹.

Jak zatem należy rozpatrywać możliwości obniżenia stawek amortyzacyjnych jako formę optymalizacji podatkowej (optymalizacji kosztów)?

Autor uzasadnia swoje stanowisko, opierając się na następujących przesłankach:

1. Interpretacji podatkowej izb skarbowych, zgodnie z którą:

„Zmiana stawek amortyzacyjnych może nastąpić zarówno odnośnie środków trwałych wprowadzonych po raz pierwszy do ewidencji, jak i odnośnie środków trwałych będących już przedmiotem amortyzacji.

Dla środków trwałych wprowadzonych po raz pierwszy do ewidencji zmiana stawki amortyzacyjnej, czyli jej obniżenie, może nastąpić w momencie dokonania pierwszego w danym roku odpisu amortyzacyjnego. Natomiast możliwość obniżenia stawki amortyzacyjnej, a także zwiększenia uprzednio obniżonej odnosi się do środków trwałych będących już przedmiotem amortyzacji i powinno nastąpić nie później niż w momencie dokonania pierwszego w danym roku odpisu amortyzacyjnego.

Możliwość obniżenia stawek nie jest uwarunkowana wystąpieniem jakichkolwiek okoliczności. Taką decyzję podejmuje podatnik. W kolejnych latach podatkowych podatnik ma prawo do podwyższenia lub obniżenia uprzednio obniżonej stawki amortyzacyjnej, jednakże tylko w granicach wyznaczonych stawką wynikającą z *Wykazu stawek amortyzacyjnych*.

Wysokość obniżenia/podwyższenia stawki dla danego środka trwałego jest dowolna i pozostaje w gestii podatnika².

Jak wynika z treści wykładni, obniżenie stawek nie jest uwarunkowane żadną okolicznością i pozostaje wyłącznie w gestii podatnika. Podobne stanowisko prezentuje m.in. dyrektor Izby Skarbowej w Warszawie³. Podatnik ma więc możliwość zastosowania różnych stawek amortyzacyjnych dla środków trwałych na każdy rok podatkowy, z tym że zmienione stawki nie mogą być wyższe od stawek określonych w *Wykazie stawek amortyzacyjnych*.

Z powyższego wynika zatem, że możliwość obniżenia stawek nie jest uwarunkowana wystąpieniem jakichkolwiek okoliczności. Taką decyzję podejmuje podatnik.

Wysokość obniżonej stawki amortyzacyjnej winna być ustalona z uwzględnieniem okresu efektywnej użyteczności gospodarczej danego środka trwałego oraz „zasad polityki podatkowej” przyjętych przez podmiot gospodarczy.

Z interpretacji wynika również, że podatnik może dokonywać zmian stawek amortyzacji środka trwałego nawet kilka razy – to suwerenna decyzja podatnika.

Jak więc należy rozumieć stanowisko biegłego sądowego, który w opinii wskazuje, że spółka A przyjęła stawki podatkowe z wykazu stawek, obniżyła je i jednocześnie biegły kwestionuje, że warunkiem koniecznym ich obniżenia mają być „obliczenia, z których wynikałoby, że ustalone w ustawie podatkowej stawki amortyzacyjne są zawyżone”? Wykładnia izb skarbowych w imieniu Ministra Finansów jest odmienna od stanowiska biegłego.

Wynika z tego, iż podatnik nie był i nie jest zobowiązany do pisemnego uzasadnienia zmiany stawki amortyzacji.

¹ Opinia biegłego sądowego dotycząca spółki akcyjnej.

² Dyr. Izby Skarbowej w Bydgoszczy, 10.02.2009 r., <http://podatki.biz.pl> (27.12.2013).

³ Dyr. Izby Skarbowej w Warszawie, <http://podatki.biz.pl> (27.12.2013).

Należy również rozpoznać problemy wynikające z interpretacji art. 32 ust. 2 i 3 ustawy o rachunkowości (UR).

Zgodnie z art. 32 ust. 3 UR w stanie prawnym obowiązującym od 1995 r. ustawodawca wprowadza zapis: „poprawność stosowanych okresów i stawek amortyzacyjnych środków trwałych powinna być przez jednostkę okresowo weryfikowana, powodując odpowiednią korektę dokonywanych w następnych latach obrotowych odpisów amortyzacyjnych”.

Ustawa o rachunkowości nie pozostawia zatem kierownikowi jednostki prawa wyboru, że nie tylko może, ale wręcz musi weryfikować stawki w danym roku. Biegły sądowy stwierdza w opinii, że występuje „brak obliczeń” w tym zakresie.

Jest to pogląd, który nie ma uzasadnienia prawnego z punktu widzenia prawa bilansowego, co oznacza brak obowiązku w przypadku zmiany stawek.

Zarząd, kierownik jednostki podejmuje decyzję w grudniu, weryfikuje stawki i zarządza, że od stycznia będą odpowiednio niższe. Stanowisko biegłego sądowego wskazuje na nadinterpretację przepisów prawa bilansowego, co jest groźne z punktu widzenia oceny materiału dowodowego, w tym zarzutów wobec głównej księgowej i kierownictwa spółki.

Konieczne jest również odniesienie się do cytowanego przez biegłego art. 32 ust. 2 UR, zgodnie z którym „przy ustaleniu okresu amortyzacji i rocznej stawki amortyzacyjnej uwzględnia się okres ekonomicznej użyteczności środka trwałego” i ustawa o rachunkowości używa sformułowania: „na określenie którego wpływają w szczególności:

- liczba zmian, na których pracuje środek trwały;
- tempo postępu techniczno-ekonomicznego;
- wydajność środka trwałego mierzona liczbą godzin jego pracy lub liczbą wytworzonych produktów albo innym właściwym miernikiem;
- prawne lub inne ograniczenia czasu używania środka trwałego;
- przewidywana przy likwidacji cena sprzedaży netto istotnej pozostałości środka trwałego”.

Biorąc pod uwagę spadek popytu, obrotów i załamanie rynku oraz przyjmując za podstawę kryteria ekonomicznej użyteczności środka trwałego, spółka A prawidłowo zweryfikowała stawki w ten sposób, że środki trwałe nie będą wykorzystywane tak jak na dzień przyjęcia, więc nie zmieniając metody, dokonała zmiany stawek. Rynek wymusił wydłużenie okresu amortyzacji środków trwałych.

W związku z tym powstał nowy dylemat: czy zmiana stawek jest zmianą metod amortyzacji, czy też nie, i czy zmianę stawek należy wskazać w informacji dodatkowej. Czy fakt braku w informacji dodatkowej odpowiedniego zapisu o zmianie stawek (na tle art. 8 ust. 2 UR) stanowi, że sprawozdanie finansowe sporządzone jest nierzetelnie?

Po dodatkowej lekturze materiału należy postawić tezę, że zmiana stawek amortyzacji w spółce A (do 50%) nie jest zmianą metod (nadal będą stawki liniowe, ale obniżone), a tym samym polityki rachunkowości (to wyłącznie korekta szacunków, potwierdzona później przez Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, które zostały wprowadzone do krajowych regulacji, jak też zalecone przez Komisję Europejską). MSR nr 8 stanowi co następuje: „ze względu na niepewność towarzyszącą działaniu przedsięwzięciom, wielu pozycji sprawozdań finansowych nie można precyzyjnie wycenić, lecz tylko oszacować. Proces szacowania wymaga dokonania własnego osądu na podstawie dostępnych, wiarygodnych informacji. Zastosowanie wartości szacunkowych może być przykładowo wymagane w przypadku określenia:

- okresów użytkowania aktywów podlegających amortyzacji, czy też oczekiwanego trybu uzyskiwania korzyści ekonomicznych związanych z tymi aktywami (...).

Dana wartość szacunkowa może zostać zweryfikowana, jeśli zmienią się okoliczności będące podstawą dokonywanych szacunków lub w wyniku pozyskania nowych informacji czy zdobycia większego doświadczenia. Weryfikacja wartości szacunków z założenia nie odnosi się do poprzednich okresów, jak też nie stanowi korekty błędu⁴.

Dalej MSR nr 8 wyjaśnia, że „oszacowanie okresu użytkowania danego składnika aktywów jest kwestią oceny własnej jednostki opartej na jej doświadczeniu z podobnymi aktywami”⁵.

Oznacza to, że zarząd spółki A nie był zobowiązany do umieszczenia zapisu o zmianie stawek amortyzacji w informacji dodatkowej (to korekta wartości szacunkowych, a nie metod amortyzacji), dlatego też nie można przyjąć założenia (tezy), że z tego powodu sprawozdanie było nierzetelne z punktu widzenia zasad rachunkowości i zasad sporządzania sprawozdania finansowego.

Ponieważ zmiana stawki w spółce A nie jest zmianą metod, a tym samym polityki rachunkowości (to wyłącznie korekta szacunków), co potwierdziły później MSR, spółka nie była zobowiązana do umieszczenia zapisu o zmianie stawek w informacji dodatkowej. Oznacza to, że brak komentarza o zmianie stawek w informacji dodatkowej nie oznacza, iż sprawozdanie finansowe było nierzetelne.

Na tle przedstawionego problemu zmiany stawek amortyzacji (ich obniżenia) jako formy optymalizacji podatkowej należy stwierdzić, że ustawodawca wprowadzając wiele lat temu zmianę treści art. 16 ust. 5 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (updop), stworzył podatnikom legalne w aspekcie prawnym możliwości optymalizacji kosztów, co nie oznacza, że nadal nie budzą one wielu wątpliwości, m.in. w ocenie materiału dowodowego z punktu widzenia rzetelności ksiąg.

2. Zaliczki uproszczone jako forma optymalizacji obciążeń podatkowych podatników CIT i PIT

W ramach polityki rachunkowości (określanej jako wybór metod, prawideł w prowadzeniu ksiąg) podatnicy mają możliwość wyboru wpłaty zaliczek na podatek w roku podatkowym:

- a) miesięcznie do dnia 20. każdego miesiąca za miesiąc poprzedni;
- b) kwartalnie (zaliczki kwartalne) do dnia 20. następnego kwartału za kwartał poprzedni (tzw. mali podatnicy);
- c) zaliczki uproszczone, wpłacane w stałej wysokości na podstawie art. 44 ust. 6 „b” updop oraz art. 25 ust. 6–10 updop.

Z uwagi na korzyści podatkowe nieco szerzej należy omówić zaliczki uproszczone. Tę formę wpłacania zaliczek mogą wybierać podatnicy podatku dochodowego od osób fizycznych prowadzący działalność gospodarczą opodatkowani według skali lub podatkiem liniowym, a także podatnicy podatku dochodowego od osób prawnych.

Zaliczki miesięczne w formie uproszczonej wpłaca się narastająco w wysokości 1/12 podatku należnego wskazanego w CIT-8 za rok poprzedni, a jeżeli podatnik nie wykazał podatku lub wykazał stratę, na podstawie zeznania, które podatnik złożył dwa lata wstecz. Z tego też względu z tej formy zaliczek nie mogą skorzystać podatnicy, którzy rozpoczęli działalność gospodarczą w danym roku lub roku poprzednim. Jednocześnie ustawodawca

⁴ MSR nr 8, s. 501.

⁵ Ibidem, s. 617.

zobowiązał podatników PIT i CIT do złożenia na piśmie zawiadomienia do naczelnika Urzędu Skarbowego w terminie do 20 lutego danego roku podatkowego (podatnicy PIT) i w terminie wpłaty pierwszej zaliczki w danym roku podatkowym – jeżeli działalność rozpoczęto 1 stycznia – do 20 lutego (podatnicy CIT). Korzyści wyboru tej formy zapłaty zaliczek przedstawia przykład 1.

Przykład 1

Spółka z o.o. o profilu produkcyjno-handlowo-usługowym prowadzi działalność gospodarczą od 2005 r. i jest czynnym i zarejestrowanym podatnikiem podatku od towarów i usług. W związku z dynamicznym rozwojem firmy planuje w 2014 r. zwiększenie sprzedaży, a także dochodu do podatkowania i należnego podatku odpowiednio:

- planowany dochód jako nadwyżka przychodów podatkowych nad kosztami ich uzyskania: 1.200.000 zł,
- planowane zaliczki na podatek (narastająco od początku roku): 190.000 zł.

Jednocześnie za 2013 r. spółka w pozycji 54 zeznania CIT-8 wykazała podatek należny według stawki 19% w kwocie 74.064 zł. Zaliczki były opłacane miesięcznie (narastająco) na podstawie art. 25 ust. 1 i 1a. Prezes zarządu spółki wraz z główną księgową na podstawie analizy należnego podatku za 2013 r. i planowanego w 2014 r. dokonał symulacji korzyści w celu rozpatrzenia wariantu wpłacania zaliczek w formie uproszczonej w 2014 r.:

- należna zaliczka w wysokości 1/12 z 2013 r., tj. 1/12 od 74.064 zł = 6.172 zł,
- zaliczki planowane, tj. 1/12 od 190.000 zł = 15.833 zł,
- korzyści miesięczne (15.833 – 6.172) = 9.661 zł,
- korzyści w skali roku (12 x 9.661) = 115.932 zł.

Z analizy wynika zatem, że obciążenia podatkowe w 2014 r. będą mniejsze przy wyborze wpłacania zaliczek w formie uproszczonej, jednocześnie wolne środki mogą zostać optymalnie wykorzystane w działalności w 2014 r. W tej sytuacji złożono do naczelnika Urzędu Skarbowego w terminie do 20 lutego 2014 r. zawiadomienie o wyborze wpłaty zaliczek w formie uproszczonej. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że działalność gospodarcza obciążona jest ryzykiem i w razie spowolnienia gospodarczego, czy też jak w 2014 r. w relacjach handlowych z Rosją (sankcje i ograniczenie handlu), mogą zostać zniwelowane ewentualne korzyści w przypadku wyboru formy uproszczonej. Zarządzanie ryzykiem stanowi zatem istotne wyzwanie we współczesnym biznesie.

3. Sprzedaż wierzytelności – nowe możliwości optymalizacji

Liczne problemy z zatorami płatniczymi sprawiają, że przedsiębiorcy poszukują różnych, najbardziej optymalnych form wyegzekwowania należności z tytułu dostawy (sprzedaży) towarów, usług czy materiałów. Jednak w każdym przypadku należy rozpoznać skutki podatkowe i ewentualne korzyści wyboru jednej z metod. Przedsiębiorcy mają do wyboru:

- a) zaliczyć wierzytelność w ciężar kosztów uzyskania przychodów, przy spełnieniu określonych kryteriów, tj. gdy:
 - uprzednio została zarachowana do przychodów należnych (art. 14 ust. 1 updog i art. 12 ust. 3 updog),
 - nie jest wierzytelnością przedawnioną,
 - została udokumentowana zgodnie z przepisami updog, updog;

- b) skorzystać z możliwości zastosowania „ulgi na złe długi”, wprowadzonej ustawą deregulacyjną⁶⁴. W związku z nowym uregulowaniem art. 89 „a” ust. 1a ustawy o VAT w sytuacji gdy upływie 150. dzień od dnia upływu terminu płatności i dłużnik nie dopełnił obowiązku zapłaty, wierzyciel może skorzystać z ulgi na złe długi i odzyskać podatek należny, dopełniając formalności polegającej na powiadomieniu naczelnika Urzędu Skarbowego o tym działaniu (korekcie);
- c) sprzedać (zbyć) wierzytelność. Na tym tle pojawia się istotny problem: czy wierzytelność liczyć w kwocie netto, czyli bez VAT, czy w kwocie brutto? Było to elementem niejednolitej, często niekorzystnej interpretacji podatkowej organów skarbowych i orzecznictwa WSA i NSA (stanowiska sprzeczne). Organy te stały na stanowisku, że wierzytelności należy rozliczać, sprzedawać bez VAT, czyli za cenę niższą niż wartość wierzytelności, co krytykowali przedsiębiorcy, którzy z tego tytułu ponosili stratę (sprzedając bez VAT)⁷.

W sytuacji gdy wierzytelność dotyczy dużych kwot – na przykład 1.230.000 zł (w tym netto 1.000.000 zł plus 23.000 zł z 23% VAT) – sprzedaż liczona w cenie netto (bez VAT) prowadzi w efekcie do strat przedsiębiorców. Dylematy takich rozliczeń pojawiały się również w procesach gospodarczych.

Po raz pierwszy w uchwale siedmiu sędziów NSA z 11.06.2012 r. jednoznacznie rozstrzygnięto o konieczności ustalenia wierzytelności w przypadku jej zbycia z uwzględnieniem VAT, co oznacza, że przedsiębiorcy zbywając wierzytelność, nie poniosą ciężaru VAT zawartego w cenie towaru czy usługi⁸. To niewątpliwie przełomowe stanowisko, w związku z którym zbycie wierzytelności może stanowić efektywną formę optymalizacji.

Przykład 2

Spółka z o.o. Polski Len prowadzi działalność handlową w zakresie obrotu materiałami lnianymi. W dniu 14.03.2014 r. dokonała dostawy (sprzedaży) materiału lnianego na kwotę 12.300 zł (netto 10.000 zł, VAT 23% – 2.300 zł). Po orzeczeniu NSA sprzedała wierzytelność w kwocie brutto (a nie netto) i uzyskała kwotę 11.800 zł. Strata ze sprzedaży wierzytelności wyniesie 500 zł (12.300 zł – 11.800 zł). Kwotę tę może spółka zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów. Sprzedaż wierzytelności była korzystna, a strata niewielka.

Wnioski końcowe

W procesie dydaktycznym i praktyce gospodarczej rzetelne prowadzenie ksiąg rachunkowych i przygotowanie studentów do realiów biznesowych wymaga znajomości nie tylko prawa bilansowego, ale przede wszystkim prawa podatkowego.

Rozpoznanie możliwości podjęcia decyzji optymalizujących obciążenia podatkowe, koszty czy opodatkowanie transakcji wymaga znajomości interpretacji podatkowych organów skarbowych, a także bogatego orzecznictwa WSA, NSA oraz Trybunału Sprawiedliwości UE (TSUE).

⁶⁴ Ustawa z dnia 16.11.2012 r. o redukcji niektórych obciążeń administracyjnych w gospodarce (DzU 2012, poz. 1342, art. 11; dotyczy zmian w podatku VAT).

⁷ NSA w wyroku z 23.06.2009 r., „Przegląd Podatku Dochodowego” nr 22 (310) z 20.11.2011, wyd. Gofin.

⁸ NSA, Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych, IFPS 3/11, Uchwała NSA z 11.06.2012.

W nauczaniu rachunkowości należy wprowadzić programy rachunkowości podatkowej z wysokim stopniem wymagań.

Efekty optymalizacji podatkowej to wymierne korzyści finansowe dla firm, ale w oparciu o rzetelne działania, w zgodzie z przepisami prawa. To również ograniczenie ryzyka podatkowego.

Przedsiębiorcy powinni być jednak przygotowani na ewentualne kontrole organów podatkowych i skarbowych weryfikujące działania optymalizacji podatkowej, m.in. w obszarze umów o unikaniu podwójnego opodatkowania. Nie powinni wykluczać możliwości rozstrzygnięć na drodze sądowej.

Literatura

Interpretacje izb i urzędów skarbowych:

Dyr. Izby Skarbowej w Bydgoszczy, 10.02.2009 r., <http://podatki.biz.pl> (27.12.2013).

Dyr. Izby Skarbowej w Warszawie, <http://podatki.biz.pl> (27.12.2013).

Jak rozliczyć stratę ze sprzedaży wierzytelności, „Przegląd Podatku Dochodowego”, nr 22 (310) z 20.11.2011 r., wyd. Gofin.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości 8: *Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowania błędów* (2007), w: *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*, t. 1, wyd. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.

NSA w wyroku z 23.06.2009 r., „Przegląd Podatku Dochodowego” nr 22 (310) z 20.11.2011, wyd. Gofin.

NSA, Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych, IFPS 3/11, Uchwała NSA z 11.06.2012.

Ustawa z dnia 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych.

Ustawa z dnia 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych.

Ustawa z dnia 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (stan prawny 2014 r.).

Ustawa z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości.

Ustawa z dnia 16.11.2012 r. o redukcji niektórych obciążeń administracyjnych w gospodarce.

OPTIMALIZATION OF TAXATION IN THE CONTEXT OF RELIABLE BOOK-KEEPING

Abstract: The aim of the article is to present selected examples of optimalization of taxation on the background of legal regulations and reliable book-keeping. The author analyzes changes of amortization rates and their influence on tax costs, simplified methods of advance payments of corporate income tax and sale of receivables. The novelty of the article is manifested in the considerations which are the effect of author's experience as a judicial expert in judicial business processes.

Keywords: optimalization of taxation, change of amortization rates, change of amortization methods, simplified advance payments, sale of receivables

Cytowanie

Jackiewicz A. (2014), *Optymalizacja podatkowa a problemy rzetelnego prowadzenia ksiąg rachunkowych*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 818, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 68, Szczecin, s. 9–15; www.wneiz.pl/frfu.

